

NEM ÉRTI

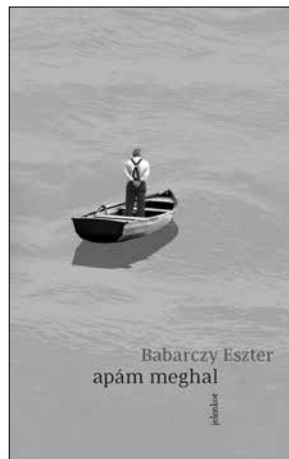
Babarczy Eszter: Apám meghal

A könyv utolsó sorait idézem: „Elhatároztam, hogy írok rólad, megírom a halálodat, megírom az életedet. Írok valamiről, ami mélységes tabuk alá esik, mert engem éppen a traumák és a tabuk felszínre hozása érdekel. Meggyógyítom magam a halálobból, és elgyászolok azon keresztül, hogy megpróbállak megérteni”. És mindjárt a könyv legelejéről is egy idézet, ami kapcsolódik ehhez: „»Mindnyájan egy lakoma maradékai vagyunk, ahol szüleink laktak jól.« Ezt a mondatot találtam egyszer kamaszkoromban. Sokáig azt hittem, Novalis írta, de hiába olvastam újra és újra a *Heinrich von Ofterdingent* meg a többi töredéket, nem találtam. Miért hittem, hogy Novalis írta? Nem tudom. A Google semmilyen nyelven nem ad rá találatot. Ez a mondat egyedülálló. Ennek a mondatnak nincs párja a világ összes írott szövegében. Ezt a mondatot minden bizonytalán én találtam ki, csak szükségem volt rá, hogy másnak tulajdonítsam. Neked is voltak szüleid. A szüleidnek is voltak szülei. Nem látok nagyon vissza az időben, háromgenerációnyi messzeségben talán, s akármennyit kutattam is a levéltárakban, akármilyen alaposan olvastam is újra meg újra a ránk maradt iratokat, hogy megismerjelek téged, az ismeretlen hőst, és ezáltal magamat is, a gyászával nehezen boldoguló hősnőt, óriási fehér foltok maradtak”.

Nem vagyok érintetlen. A legendás kaposvári színház életem szerves része volt, egy jó évtizedet fél lábbal ott éltem, a *Marat halálát* harmincöttször láttam, jól ismertem Babarczy Lászlót, bár inkább csodáltam, sőt irigyeltem, mint szerettem, írtam róla kritikát, készítettem vele interjút, igaz, valójában Zsámbéki-rajongó voltam, mint sokan, egyszerűen elbűvölt, hogy Zsámbéki Gábor mágnesként vonzza Kaposvárra a „jó embereket”. Ez nem tartozik szorosan ide, de illik megemlíteni. Az már inkább ide kívánczik, hogy nekem is van egy hasonló, régóta magamban hordott mondatom, csak én tudom, hogy egy XVI. századi szenttől, Avilai Teréztől származik, bele is írtam a *Másutt* című elbeszélésembe, amely fikatív Avilai-monológ. Így hangzik: „Mulandóak vagyunk, és a lélek nem érti önmagát”. Ez a mondat jutott eszembe, ahogy Babarczy Eszter könyvét olvastam, úgy is mondhatnám, hogy erről szól az *Apám meghal*, amely több, mint egy, az apja agóniáját naplószerűen leíró és saját naplóját reflexíven kommentáló szerző műve, hamisítatlan irodalom, és mint minden igazi író, Babarczy Eszter is, miközben híven, pontosan lejegyzik, ami történt és ami közben vagy utólag a fejében forgott, mást is mond, egyszerre egyedít és általánost az emberi jelenségről.

Nézzük közelebbről.

Gyerekkorából csillapíthatatlan haragot hurcol magával az apjával szemben. Ilyen kitételeket találok a könyvben: „A vasárnapi ebéd már akkor rémálom volt, amikor a hú-

*Jelenkor Kiadó
Budapest, 2025
176 oldal, 4999 Ft*

gom anorexiás lett, én pedig bulimiás”. „A te akaratodnak nem voltak határai, ha valaki határt akart szabni, felöklelted.” „A legrettenetesebb dolgok a családban történnek az emberrel. Veled is a családban történtek rettenetes dolgok. Sosem voltam fogékony a holokausz-identitásra, második nemzedék vagyok, de nekem nem ez fáj, nem ezzel nőtem fel. Én a családi titkoktól, sikolyoktól és ordibálásoktól szenvedtem. Amit ti csináltatok egymással, amit ti csináltatok velünk, velem, amit veletek műveltek a szüleitek, amit velük műveltek a szüleik.” „Hamar kimondtad valamiről, hogy ostobaság, és ezzel lezárt-nak tekintetted az ügyet.” „Nem úgy kommunikáltál, mint aki képes a nyitottságra, mint aki elfogadja, hogy a másik egyenrangú.” És a legárulkodóbb eset, pár nappal az apa halála előtt: „Volt egy történeted arról, hogy milyen szörnyű bűnt követtél el ellenem, amikor tipegő voltam, talán még járnai sem tudtam rendesen. Egy bögre teát öntöttél magadnak, és én mindenáron bele akartam dugni az ujjamat. Ne, ne dugd bele, mondtad, megéget! Forró! De ragaszkodtam hozzá (...), üvöltés lett a vége. Ezt nem lett volna szabad, nem lett volna szabad megengednem, újra és újra ezzel fejezted be a történetet. Azóta is büntudatom van!” A felnőtté érett kislány ehhez most hozzáfűzi: „Mindig meghatott, hogy ilyen élesen emlékszel erre a jelenetre, és meglepett, hogy annyi más bűnöd közt éppen erre emlékszel”. Babarczy Eszterben, aki eszmetörténész és tanít a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen, egyszerre van „hideg harag” és megértés az apja iránt. Még azt is képes leírni: „Színes és gazdag világod van, nem szürke és félelmetes, mint az enyém”. Persze „Heidegger szerint az élet lényege, hogy a múltat hordozzuk a jelenben, és állandóan, szorongva, előrevetítjük magunkat a jövőbe, mindig ebben a feszültség-hordozó ívben élünk (...) emlékek, traumák egyfelől, félelmek és traumák a másik oldalon”.

Tulajdonképpen mi is ez a könyv? Napló? Leszámolás az atyai brutalitással és értetlenséggel vagy filozófiai esszé az élet értelméről, illetve értelmetlenségéről? A szerző gyakran idézi a filozófia klasszikusait. Esetleg színháztörténet, hisz az apja halála után lázasan olvassa a Babarczy-interjúkat, a róla írt kritikákat, oldalakat szentel a kaposvári színház történetének? Netán orvosszociológiai stúdium, utóvégre a dráma sűrűsödésével, amikor már a „bácsi” testének megcsonkításáról van szó, amibe nem szólhat bele se a beteg, se a hozzátartozó, ezen is el kell gondolkoznia: „A modern orvoslásnak van egy embertelen arca, erre jöttem rá ott a kórházban, egy mechanikus arca, a protokoll, amelynek mindegy, hogy ki mit gondol, nem számít a kontextus, egyszerű parancs, amit követni kell”. Nem beszélve arról, amit az egykori kaposvári igazgató halála után az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárából kikért anyagok, melyekre ő nem volt kíváncsi, elárulnak. „Csalódnom kellett. Az anyagod nagyon vékony, érdemi jelentés csak egy van benne, Molnár Gál Pétertől.” De az legalább kiderül ebből, hogy MGP valóban odafigyelt rá. Szolnokról egy utalás, Kaposvárról semmi, jellemző. „Úgy érzem, kijárt volna neked egy személyi besúgó.” És ki ez a Babarczy Eszter, aki mindezt írja? Esztéta, tudós, tanár, aki a kultúra felületi jellegéről és a testek „mély együtt mozgásáról” értekezik? Egy ingerült anyuka, aki rendre utasítja a renitens, megcsonkított testű, csecsemővé lett apát? Egy kislány, aki haragszik az apjára, mert az meghalt? Egy hisztigép, aki maga is megpróbálkozott az öngyilkossággal, nem csak az anyja? Akit súlyos szuicid esettel a pszichiátrián is kezeltek, ahol az apja természetesen nem látogatta meg? Netán egy zseni, egy született hercegnő, akit a körülmények és a körötte élők intoxikáltak, akár *A mérgezett nő* novelláinak figuráit? A történethez hozzátartozik, hogy akkor is van egy terapeutája, amikor a könyvet írja, aki szeretné, ha a vonal alatti, apróbetűs önreflexióit a páciens inkább vele osztaná meg. Babarczy nem enged, neki az a legfontosabb, hogy megírja. Ez egyértelmű, vagyis mindenekelőtt író. Az apja regényét és a saját regényét írja. Ezt tükrözi a rendhagyó regényszerkezet, a napról napra vezetett napló alatt a csillaggal és vonallal elhatárolt, kisebb betűkkel szedett önreflexió, ami vádirat is, önvizsgálat is, végső soron annak bevallása, hogy nem érti se az apját, se önmagát. Az állambiztonsági iratok kapcsán jegyzi

meg: „Te nem akartad kikérni soha. Nem akarom tudni – mondtad. Vagy: Tudom úgyis, hogy kik voltak a spiclik! Számontartottuk őket. Nem azért nem kéred ki, mert közömbös vagy, nem tartod fontosnak a kérdést. Számtalanszor hallottam tőled, amikor Tar Sándort próbáltam védeni, hogy nem volt kötelező spiclinek lenni. Aki nem akart, az kibújhatott alóla. *Valami más tart vissza, szeretném megérteni, hogy mi.*” (Kiemelés tőlem – P. A.)

Tulajdonképpen erről szól a könyv, az emberi magatartás átmeneti, de vissza-visszatérő dezorganizációjáról. Hogy nem lehet megérteni. Se magamat, se a mások viselkedését. Se az apa alkoholizmusát, se a Kádár-korszakban befutott karrierjét, se a Kaposvár-jelenséget, amely eredetileg olyan volt, akár „egy színház a nagy orosz sztyeppén”, ahogy az egyik akkori elmés színész mondta, végül viszont a sokkal jobb pozícióban lévő pesti szakmabeliek ácsingóztak érte, esetleg fel sem adva fővárosi státuszukat, hogy mindenáron elfoglalják a Kaposvárt; se a besúgóí jelentések íróit, sőt, legyünk őszinték, magát az Állambiztonsági Szolgálat létét sem, amit épp MGP jelentései, aki rendre jelentkezett a rendező Babarczyról pontos, géppel megírt policy-szintű javaslatokkal, tettek egyszerűen neveltségessé, pedig „most én mennyi mindent megtudhatnék” a ránk maradt jelentésekből.

Mi a titok? – kérdezi kimondatlanul Babarczy Eszter. A nagypolitika kulisszái mögött folyó játszmák, ahová aktív korában az apja is szeretett belesni, sőt egyéni játszmát folytatni egyes politikusok szembefordításával? Vagy a kíváncsi, ártatlan gyermek, aki bele akarja dugni az ujját a forró teavízbe, és akit előbb a szülők agresszivitása, majd a környezet értetlenségei, félremagyarázásai, rossz- és jóindulatú célzásai sebeznek össze? Vagy az emberi méltóság? A méltóság mibenléte? („Nem tudom, pontosan miben gyökeredzik, ha nem hisz az ember Istenben, és nem veszi komolyan az Isten képmása tézist.”) Az akarat integritása, a saját test feletti uralom? („A világirodalom teli van írókkal, akik megírták a szüleik halálát. Simone de Beauvoir, Philip Roth, Annie Ernaux, Esterházy Péter. De Beauvoir egy bekezdést szentel annak, amikor először csúszik félre az anyja hálóingé a kórházi ágyban, és először látja meg a vénuszdombjának gyér szőrzetét. Megüti a látvány, de az anyja nem törődik vele, nincs benne szégyenkezés. Ő már kívül van a társadalmi elvárásokon. Más szabályok vonatkoznak rá.”) Vagy épp ennek az ellenkezője, amit Babarczy Eszter fia mond ki a könyvben? („Nem dönthetsz jövőöd önmagad helyett, mert nem ismered a jövőöd gondolataidat. [...] Mindig lehet valami jó az életben, egy futó jó érzés, egy érintés, kapcsolódás. Nem veheted el magadtól ezeket az örömeket.”) Vagy maga az ember mint jelenség, aki a mítosz szerint is arra volt hivatva, hogy meghódítsa a Földet, majd esztelenül és önzőn elpusztította a bioszférát, a maga életlehetőségét, ám a klímakatasztrófa fenyegetettségében Isten nélkül is hisz valamilyen csodálatos fordulatban, amely megmenti a bolygót? Nem ugyanarról van-e szó, mint amikor a maga hatalmát gyakorló és védelmező Babarczy László a végső testi-szellemi romlás ellenére is élni akar? Egy bandavezér, ahogy a rendező Babarczy egyik író munkatársa mondta, „aki önzetlenül elvisel sok csapást annak érdekében, hogy a bandája még csak meg se érezze a fenyegetettséget”.

A fenyegetettség ettől függetlenül létezik, nem lehet megúszni. Ezt sugallják Babarczy Eszter lelkivilágának sötét erői, szuicid hajlama. Vagyis elsősorban mégis önvalomás ez a mű – mondhatnánk persze, hogy minden nagy könyv az –, önvalomás, amitől e vékonyka kis kötet a nagyokkal vetekszik. Ha komolyan, odafigyelve olvassuk, az emberi kommunikáció minden elmondott lehetetlensége ellenére lényegbe vágó dolgot közöl velünk: felráz reménytelenségünkől, passzivitásunkból, elszigeteltségünkől. Vagyis igazi antirobinzonád. Azt állítja, ha nem értjük a világot, a sorsot, az embert, magunkat, akkor is meg kell próbálni. Ha nem sikerül, újra felvenni a harcot. Mindent meg kell tennünk, amíg élünk, hogy megértsük.